

УДК 342.511:321.015

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.30.19>

ЗАСНУВАННЯ, ЕВОЛЮЦІЯ ТА ЧИННИЙ СТАН РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТА У ФРАНЦІЇ

Віталій Дяків

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра політології
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна*

У статті розглянуто аспекти заснування, еволюції та поширення інституту президента у Франції. Автор статті дослідив ознаки президентської республіки та проаналізував її відмінності від напівпрезидентської. Для цього використано доробки як закордонних, так і українських дослідників. У науковій роботі забезпечено порівняльний аналіз інституційно-процесуальних атрибутів інституту президента Франції на різних історичних етапах її розвитку, зокрема на підставі відповідних конституцій цієї держави. Проаналізовано конституції Франції від часів Другої республіки (1848 рік) до чинної конституції П'ятої республіки 1958 року з усіма внесеними поправками. Особливо глибоко автором статті було розглянуто другий розділ чинної конституції П'ятої республіки у Франції, висновки на підставі чого представлено в запропонованій науковій роботі. Також у статті розглянуто етапи розвитку інституту президента у Франції, досліджено його роль у функціонуванні французької держави у ХХІ столітті. Особливу увагу акцентовано на політичному феномені й інституті когабітації, яка різного часу виявлялась у Франції. Загалом же в науковій роботі виявлено та проаналізовано формальні й неформальні особливості взаємин між президентом й урядом/прем'єр-міністром, а також між президентом та сенатом і Національною асамблеєю Франції (відповідно верхня та нижня палата бікамерального парламенту). Фокус зосереджено на можливості президента розпускати парламент, а також на історичних прикладах, передумовах та наслідках цього явища. У статті подано вичерпну інформацію щодо інституційних і політичних особливостей зародження та розвитку інституту президента у Франції. Для науково-дослідницького середовища стаття цікава головним чином порівнянням повноважень і ролей президента Франції на різних історичних етапах розвитку цієї держави, що дозволяє простежити еволюцію інституту президента і порівняти його формальну та неформальну політичну силу в різних умовах.

Ключові слова: інститут президента, Франція, республіка, централізація, децентралізація, президентська, парламентська та напівпрезидентська республіки.

Роль та функції президента різняться в кожній державі, головним чином залежно від її форми/системи державного правління. Так, у президентських республіках функції і повноваження президентів традиційно є досить широкими, тоді як у державах із парламентською формою/системою правління їхня роль є незначною та здебільшого зводиться до кількох представницьких функцій. У цьому розрізі вкрай цікаві місце та позиціонування президентів у країнах зі змішаною або, якщо коректніше, напівпрезидентською формою/системою правління, наприклад у Франції [1]. Означена проблематика обрана предметом представленого дослідження, що особливо актуально на тлі подібності французького й українського випадків форм/систем державного правління, головним чином на чинному етапі їхнього розвитку.

Для розкриття предмета дослідження в науковій статті проаналізовано та систематизовано особливості заснування, еволюції та чинного стану розвитку інституту президента у Франції. Однак для цього, зокрема в розрізі з'ясування й окреслення ролі та впливу інсти-

туту президента на взаємину поміж центром та периферією у Франції, паралельно проапельовано до історії заснування самого інституту президентства, його запровадження в політичній системі у Франції. Як відомо загальнотеоретично, термін «президент», а заодно й інститут президента як політичне явище виникли у Сполучених Штатах Америки (далі – США) у XVIII ст. Першим президентом в історії світової політики був Дж. Вашингтон. Крім того, саме у США вперше розпочались і відбулись дискусії стосовно ролі й функцій президента у новій (звісно, на той час) республіці. «Батьки-засновники» США врешті вирішили, що повинен бути сильний і один/одноособовий президент і численні законодавчі збори, тобто парламент. Тобто вони підтримали зосередження виконавчої влади в руках президента, а законодавчу владу запропонували віддати парламенту. Щодо цього один із батьків-засновників США А. Гамільтон зазначив, що плюралізм виконавчої влади позбавляє народ двох найпотужніших важелів безпеки, якими він може володіти: 1) важеля стримування з боку громадської думки, яка втрачає свою ефективність у результаті того, що осудження за погані дії або політику потрібно буде розподіляти між декількома особами й незрозуміло, хто саме із них повинен бути засуджений; 2) можливості легко та чітко з'ясувати провину довірених людей, якщо вони того заслуговують [2, с. 123].

Щодо цього можемо аргументувати, що ініціально інститут президента був опцією головно президентської республіки. Дослідники виділяють такі основні параметри президентської республіки: чіткий розподіл законодавчої, виконавчої та судової гілок влади і створення жорсткої системи стримувань та противаг; позиціонування президента як глави держави і глави виконавчої влади; обрання президента шляхом загальнодержавних та всенародних виборів; участь президента у процесі формування свого уряду чи адміністрації, причому без (або за мінімальною) участі парламенту; відповідальність уряду та/чи особи, яка його номінально очолює (якщо така особа передбачена конституційно) винятково перед президентом; відсутність у політичній системі та міжінституційних відносинах процедур контрастигування актів різних політичних акторів [3, с. 162]. А це означає, що на зорі існування інституту президента фактично всі чи майже всі перші глави республіканських держав мали окреслений вище, як базовий, набір атрибутів, навіть попри те, що в Конституції США немає згадки про те, що їхній президент є главою держави, а натомість ідеться лише про те, що «виконавча влада надається Президентові США» [4]. Це яскраво відображено на тлі того факту, що означений масив уповноваженості президентів був використаний, починаючи із XIX ст., спочатку в Латинській Америці, а із середини XIX ст. – у Європі. Франція виявилась однією з перших європейських республік, яка запровадила для власного політичного вжитку інститут президента, що, урешті-решт, пройшов досить тривалу й іноді суперечливу еволюцію.

Так, зі встановленням так званої Другої республіки у Франції й ухваленням її Конституції в 1848 р. у державі було не лише започатковано інститут президента, а й регламентовано, що президент вибирається на підставі всенародних (загальних) виборів. Президент мав широкі повноваження, зокрема контролював виконавчу владу, але вибирався лише на чотири роки. У результаті перших президентських виборів, отримавши приблизно 75% голосів виборців, перемогу здобув Луї Наполеон Бонапарт, який і став першим президентом Франції [5]. Цікаво, що вже в 1851 р. Президент Республіки вперше розпустив палату депутатів (нижня палата парламенту Франції), а 1 березня 1852 р. він ініціював зміни до Конституції Франції, у яких було продовжено каденцію президента із 4 до 10 років [6]. Проте вже невдовзі у Франції було відновлено Другу імперію і ліквідовано посаду президента як таку.

Відновлення інституту президента у Франції відбулось разом із поваленням Другої імперії і «народженням» Третьої республіки. Порівняно з повноваженнями президента,

які були за часів Луї Наполеона Бонапарта, важелі впливу в рамках нової держави дуже суттєво скоротились, про що свідчать різні норми нової Конституції та відповідних конституційних законів того часу, ухвалених головно в 1875 р. Крім того, суттєво змінилась і сама природа інституту президента, адже він уже не бути виявом, як раніше, президентської республіки, а натомість суттєво та різноспрямовано «парламентаризувався». Наприклад, згідно зі ст. 2 тогочасної Конституції Третьої республіки у Франції, було констатовано, що президент обирався абсолютною більшістю депутатів Сенату та палати депутатів, які засідали в Національній Асамблеї (спільне засідання обох палат парламенту у Версалі – В. Д.). І це навіть попри те, що президента не всенародно вибирали/призначали на сім років і він мав право на повторне обрання [7]. Таке рішення про зміну всенародного способу обрання президента Франції на не всенародний у двох палатах парламенту було спровоковане острахом республіканців перед можливим реваншем роялістів (прихильники повернення королівської влади/монархії) або ж страхом створення нової імперії. Адже тогочасний політикум чітко розумів, що президент, вираний шляхом всенародних виборів, априорі отримував великий вотум довіри й елементи «культу особи», що неодмінно, принаймні гіпотетично, призводило до процесу його «цезарифікації», тобто перетворення із президента на монарха.

Водночас, як було засвідчено у ст. 3 тогочасної Конституції, президент Третьої республіки у Франції мав право законодавчої ініціативи, причому тією ж мірою, що і члени двох палат парламенту. Він оприлюднював/промульгував закони після їх ухвалення обома палатами, а також стежив і забезпечував виконання законів. Також президент Франції того періоду мав право на помилювання, очолював армію, призначав претендентів на військові посади, головував на національних урочистостях, акредитував посланців і послів інших держав, однак кожен з активів президента мав бути підписаний відповідним/профільним міністром [7]. Отже, президент залишився командувачем військ, із правом призначати людей на військові посади, а також володів правом законодавчої ініціативи. Однак тепер кожний акт президента Третьої республіки візувався прем'єр-міністром тощо. Як було засвідчено у ст. 4 тогочасної Конституції, президент за згодою Сенату міг розпустити палату депутатів до закінчення терміну її повноважень. У цьому разі виборчі комісії скликались для проведення дострокових виборів легіслатури впродовж трьох місяців [7]. Це означає, що президент, порівняно зі своїми повноваженнями в рамках Другої республіки, зберіг право розпускати нижню палату парламенту – палату депутатів, – проте лише за погодженням із верхньою палатою парламенту – Сенатом. Крім того, як і раніше, президент, на відміну від членів урядового кабінету/міністрів, був відповідальний за свої дії винятково в разі державної зради, а не здійснення загальної політики та політичного курсу [7]. А це означає, що президент, як і раніше, залишився політично невідповідальним, хоча його умовна політична відповідальність перевірялась на не всенародних виборах.

У підсумку все це означає, що, відповідно до Конституції Третьої республіки, у Франції президент був досить слабкою політичною фігурою порівняно з тими повноваженнями, які були у президента часів Другої республіки. Річ у тому, що метою тодішніх парламентарів фактично було встановлення парламентаризму, у рамках якого саме парламент і відповідальний перед ним уряд фактично повинні були стати уособлення виконавчої влади та виконавчої вертикалі. Загалом, призначенням/виборами президента, навіть як глави виконавчої влади і, неодмінно, як главидержави, парламент цього досягнув. Причому така конструкція та роль президента у Франції зберігались аж до ліквідації Третьої республіки і встановлення режиму Віші – колабораціоністського уряду та режиму Франції, сформованого після поразки від нацистської Німеччини.

Отже, черговим етапом у розвитку інституту президента у Франції стало встановлення Четвертої республіки в 1946 р., ухвалення Конституції цього державного утворення (того ж року). Так сталось, що період функціонування Четвертої республіки концептуально дуже значною мірою виявився номінальним продовженням системи міжінституційних відносин парламентаризованого типу періоду Третьої республіки, але фактично глава держави був значно сильнішим на практиці, ніж його гомологи в попередній період політичного розвитку Франції. Суто номінально та відповідно до Конституції 1946 р., яка була ухвалена за процедурою всенародного референдуму, президент отримав досить широкий і дещо специфічний набір повноважень і атрибутів. Так, згідно зі ст. 29, президент, як і раніше, залишався не всенародно, а парламентсько виборним, причому терміном на сім років, мав можливість бути повторно переобраним у легіслатурі тільки один раз [8]. Це означає, що інституційно Четверта республіка продовжила досвід попередньої, особливо на тлі того факту, що в новій редакції Конституції парламент і далі складався із двох палат, хоча верхню палату – Сенат – було замінено на Раду Республіки.

Водночас конституційно було регламентовано положення, яких не було в попередніх редакціях та версіях французьких конституцій. Зокрема, у ст. 44 йшлося про те, що члени сімей, «які панували над Францією» – Бурбони або Бонапарті, – не мали права на президентство в Республіці [8]. Така завбачливість конституційних інженерів була спричинена «гірким» досвідом майже сторічної давності, коли Бонапарт із Президента Республіки став імператором Франції. Ще одна особливість тогочасного політичного розвитку Франції полягала в тому факті, що, зважаючи на історичну епоху, а Конституцію ухвалено після завершення Другої світової війни, у суспільстві панували неоднозначні настрої. Підтримка героя війни – генерала Ш. де Голля, поширення настроїв роялістів, які розпочали пропагувати ідею відновлення Третьої імперії, щоб змити «ганьбу Франції», змусили парламентарів перестрахуватись від того, щоб на хвилі ностальгії за часами «Великої Франції» до влади законним шляхом не прийшов хтось із Бонапартів тощо. Усе це означає, що Четверта республіка у Франції продовжила практику Третьої республіки й обстоювала ідею, як висловився перший Президент тогочасної держави В. Оріоль, «слабкого і церемоніального президентства» [9, с. 317–318]. Фактично саме таке «слабке» президентство та зосередження виконавчої влади в руках парламенту й уряду стало першопричиною урядової кризи і розпаду Французької колоніальної імперії, адже парламент не встигав реагувати на блискавичні події в низці колоній і програв чимало битв/війн проти місцевих повстанців. Політична криза стала предтечою інституційної кризи та зумовила занепад Четвертої республіки у Франції, встановлення П'ятої республіки в 1958 р.

Цікаво, що проект нової Конституції Франції був підготовлений близьким до Ш. де Голля міністром юстиції, тому науковці часто вважають, що реальним автором нового Основного закону був саме генерал. Це особливо слушно на тлі дуже частого політологічного іменування нового політичного режиму Франції головню як «голлістського» або як «режиму особистої влади» президента республіки. Проте такий режим був інституціоналізований, конституціоналізований і навіть легітимізований, зокрема внаслідок ухвалення проекту нової конституції П'ятої республіки за наслідками всенародного референдуму в 1958 р. Цікаво, що, згідно зі змістом нової Конституції, у Франції вперше в її історії і однією з перших у всій світовій політичній історії (за винятком чинного досвіду Фінляндії, а також історичної практики Австрії і Веймарської республіки в міжвоєнний період) та історії і практиці світового конституціоналізму було впроваджено нову форму/систему державного правління, яка в західній політичній науці звикли іменувати напівапрезидентською республікою, а у вітчизняній політології – напівапрезидентською або змішаною республікою.

Основними класичними ознаками цієї форми/системи правління М. Дюверже вважає такі атрибути: глава держави/президент вибирається шляхом прямих загальних виборів; глава держави/президент володіє повноваженнями, більшими за повноваження президента в парламентській системі правління (чи, інакше кажучи, президент має досить значні повноваження у сфері виконавчої влади); урядовий кабінет складається із прем'єр-міністра та міністрів і може бути відправлений у відставку в результаті голосування парламенту [10]. Крім того, президент зазвичай, хоча не завжди і це не дефінітивно, може розпустити парламент [11; 12]. Інший дослідник – Дж. Сарторі – виділив такі характеристики напівпрезиденталізму: 1) президент вибирається шляхом загальнонародних виборів – прямим або непрямым голосуванням – на фіксований термін; 2) президент як глава держави ділить виконавчу владу із прем'єр-міністром так, що це призводить до дуалізму влади, який має такі атрибути: президент незалежний від парламенту, однак зовсім не уповноважений керувати самостійно, а тому його воля повинна передаватися та здійснюватися через урядовий кабінет; прем'єр-міністр з урядовим кабінетом є незалежними від президента в тому, у чому вони є залежними від парламенту; структура подвійної/дуалістичної влади в напівпрезиденталізмі допускає різні види рівноваги, а також можливість зміни переваги функцій та повноважень у рамках виконавчої влади за жорсткого виконання умов, що існує так званий «потенціал автономності» у кожного з елементів виконавчої влади [13, с. 125]. Урешті-решт, найпростіше визначення напівпрезиденталізму свого часу запропонував Р. Елгі, який під цією формою/системою правління розуміє таку, яка не наділена такими дефінітивними атрибутами, як: наявність посади всенародно виборного на фіксований термін президента; обов'язкова колективна відповідальність уряду і його прем'єр-міністра перед парламентом (хоча можливо і перед парламентом, і перед президентом) [14].

Екстраполюючи різні визначення напівпрезидентської форми або системи правління на Францію, потрібно зауважити, що ця конструкція міжінституційних відносин сформувалась не одразу з моменту ухвалення нової Конституції П'ятої республіки, а з 1962 р., коли були внесені зміни стосовно процедури і способу виборів президента – з не всенародних на всенародні. Отже, позиціонування глави держави в П'ятій республіці у Франції стало своєрідним синтезом чи коливанням між уповноваженістю президента в умовах президенталізму і парламентаризму. Про це свідчить той факт, що, на відміну від конституції Четвертої республіки, де розділ про президента був наступним після розділу про парламент, у новому Основному законі розділ про президента передувє розділу про парламент. Така незначна, проте символічна зміна є вкрай важливою, адже вона дає зрозуміти чи натякає на роль і важливість у державі тих чи інших органів влади й інститутів. У цьому контексті особливою щодо сучасної Франції є номінальна та/або фактична/реальна уповноваженість президента, що передусім засвідчено текстом Основного закону 1958 р., зі змінами від 1962 р.

Так, відповідно до ст. 5 Конституції, президент Франції спостерігає за дотриманням Конституції. Він своїм арбітражем забезпечує нормальне функціонування публічної влади, а також наступництво в державі, є гарантом національної безпеки, незалежності, територіальної цілісності та додержання міжнародних договорів. Згідно зі ст. 6 Конституції, президент вирається строком на п'ять років на підставі загальних і прямих виборів, причому та сама особа не може бути президентом більше, ніж два терміни поспіль [15, с. 4]. Варто зауважити, що в чинному Основному законі чітко зазначена роль президента як гаранта конституції і загалом французької держави. Крім того, після внесення змін до Конституції у 2002 р. термін каденції президента було скорочено із семи років до п'яти. У ст. 7 Основного закону зазначено, що президент вибирається абсолютною більшістю від поданих

голосів виборців. Якщо в першому турі виборів такої більшості не здобув жодний із кандидатів у президенти, через чотирнадцять днів проводять другий тур виборів. У ньому беруть участь двоє кандидатів, за яких було подано найбільше голосів у першому турі виборів, урахувавши і випадок, якщо один із кандидатів, які отримали найбільше голосів виборців у першому турі виборів, зняв свою кандидатуру [15, с. 5].

Це означає, що вперше із часів Другої республіки президента Франції почали вибирати шляхом всенародного голосування. Саме ж проведення виборів у державі проголошується урядом, а вибори нового президента проводяться не пізніше, ніж за двадцять, і не раніше, ніж за тридцять п'ять днів до закінчення строку повноважень чинного президента. Якщо посада президента із якоїсь причини буде вакантною або якщо Конституційна рада за запитом уряду абсолютною більшістю голосів її членів ухвалить рішення про наявність обставин, які перешкоджають президентові виконувати свої повноваження, то ці повноваження, крім деяких винятків, тимчасово повинен здійснювати голова Сенату – верхньої палати бікамерального парламенту, – а в разі виникнення перешкод для їх здійснення головою Сенату – уряд. Важливо також, якщо відповідна посада буде вакантною або якщо Конституційна рада ухвалить рішення про наявність обставин, які перешкоджають президентові виконувати повноваження, то голосування на виборах нового президента повинне відбуватись, окрім випадку засвідчення Конституційною радою ситуації форс-мажору, не раніше, аніж за двадцять днів, і не пізніше, ніж за тридцять п'ять днів після відкриття вакансії або після ухвалення рішення про наявність зазначених обставин. Якщо за сім днів до закінчення терміну висування кандидатур одна з осіб, що вже зареєстровані як кандидати, не пізніше, ніж за тридцять днів до відповідної дати була публічно визнана померлою або щодо неї було ухвалене рішення про наявність обставин, які перешкоджають здійснювати повноваження президента, то Конституційна рада може ухвалити рішення про перенесення дати виборів. Також Конституційна рада оголошує про проведення нових виборів у випадках смерті одного з кандидатів або ухвалення рішення про наявність зазначених обставин щодо одного з кандидатів, за яких було подано найбільше голосів у першому турі. Крім того, за відповідних умов теж відбувається і у другому турі [15, с. 17]. Фактично таке розлоге пояснення процедури виборів президента Франції (у запропонованій статті воно дещо скорочене, ніж у нормах Конституції) спрямоване на уникнення незрозумілих ситуацій, у яких одна особа могла б утримувати владу у своїх руках довше, ніж це передбачено Основним законом, а також на унеможливлення у Франції ситуації, коли держава могла б опинитись без президента в разі форс-мажорних обставин.

Що ж стосується політичних та призначальних повноважень, то вони у президента Франції досить широкі та мають потенціал підтверджуватись і розширюватись (що відбувається типово) або ж звужуватись (що в разі так званих когабітацій інколи відбувалось як виняток) залежно від політичної ситуації в державі і розстановки полісил у парламенті, тобто залежать від результатів виборів як глави держави, так і легіслатури. Проте суто номінально, згідно зі ст. ст. 8 та 9 Конституції, саме президент, причому без підтвердження з боку парламенту, призначає прем'єр-міністра та головує в Раді міністрів/уряді, хоча й не уповноважений одноособово відправити уряд у відставку. Також винятковим правом президента Франції є потенціал розпуску парламенту. Так, згідно зі ст. 12 Конституції, президент після консультацій із прем'єр-міністром та головами двох палат парламенту може розпустити Національні збори – його нижню палату. У такому разі дострокові всезагальні вибори відбуваються не раніше, ніж за двадцять, і не пізніше, ніж за сорок днів після розпуску легіслатури [15, с. 16]. Таке право та повноваження вкрай необхідне для президента, зокрема для уникнення когабітації, тобто ситуації, коли президент повинен співіснувати

з опозиційним урядом, який має підтримку опозиційної президентові більшості в парламенті. Як засвідчив французький політичний досвід (до 2002 р.), така ситуація, принаймні щодо Франції, зазвичай негативно впливала і впливає на внутрішньополітичну ситуацію та міжінституційні відносини у країні. Ще одним важливим чинником для уникнення такої ситуації є синхронність виборів президента та парламенту (теж із 2002 р.), яка покликана сприяти уникненню когабітації без розпуску парламенту. Водночас запобіжником зловживань президентом щодо розпуску парламенту конституційно визначено норму, згідно з якою новий розпуск легіслатури не може бути здійснений упродовж наступного року після виборів [15, с. 17].

Також, відповідно до норм ст. ст. 13–16 Конституції, президент має виключне право призначати осіб на низку державних посад – від радників до послів. Крім того, президент є головнокомандувачем збройних сил, головує у вищих радах і комітетах національної оборони [15, с. 19]. За президентом залишено і право амністії на персональній основі, тобто помилування може бути здійснено щодо кожної окремої людини, але жодним чином не щодо групи осіб. Водночас однією зі статей, що викликали найбільші дискусії в період обговорень нової Конституції, стала ст. 16. У ній передбачено можливість необмеженої влади президента за умов, якщо інститутам республіки, незалежності держави, цілісності її території або виконанню міжнародних зобов'язань загрожує серйозна і безпосередня небезпека, нормальне функціонування конституційної влади припинене, адже в цьому разі президент уживає всіх необхідних заходів у зв'язку з такими обставинами після офіційних консультацій із прем'єр-міністром, головами палат парламенту, а також Конституційною радою [15, с. 19]. Унаслідок стурбованості низки політиків стаття була доповнена заборобою розпускати Національні збори в такий період, а також правом Конституційної ради не раніше, аніж за 60 днів після оголошення такого періоду, розглядати, чи є підстави продовжувати його й надалі.

Проте реальні повноваження президента Франції, як свідчать історія і політична практика, напряду залежать не лише від його інституційної та нормативної уповноваженості, а й від особливостей політичного чи навіть електорального процесу, зокрема від наявності чи відсутності когабітації між президентом і урядом/главою уряду та рівня підтримки того чи іншого президента серед населення. Річ у тому, що в разі, коли президент немає більшості в парламенті, то у Франції вкрай виразно та відчутно імплементується конструкція когабітації між президентом та урядом/главою уряду, який, натомість, має підтримку більшості в легіслатурі. У такому разі президент співіснує «не зі своїм» урядом/прем'єр-міністром, у результаті чого глава держави формально зовсім не втрачає своїх повноважень, проте реально позиціонується значно слабшим, ніж в умовах, коли президент має підтримку «своєї» більшості в парламенті. Зокрема, відповідно до Конституції 1958 р., навіть зі змінами і поправками, прем'єр-міністр подає пропозиції президентові стосовно призначень міністрів уряду, а також подає питання стосовно ймовірної їхньої відставки. Отже, роль президента в П'ятій республіці у Франції досить важлива формально, а його реальна влада, лише за умови відсутності когабітації, є ще ширшою. Хоча, суто теоретично, це зовсім не дивно, навіть є базовою ознакою напівпрезиденталізму, оскільки ця система правління визначає уповноваженість конкретних політичних інститутів на підставі співвідношення партійної афіліації президента й афіліації партій, які формують і підтримують уряд, тобто є парламентською більшістю. А це, своєю чергою, посилює або послаблює президента.

Загалом можна констатувати, що конституція П'ятої республіки Франції надала президентові статусу потужного керівника держави та забезпечила його вагомими функ-

ціями і повноваженнями у сфері виконавчої влади, значну частину яких він може здійснювати, як вважатиме за потрібне, навіть без погодження (або контрасигнування, що було передбачено попередніми конституціями) його актів прем'єр-міністром або конкретними/профільними міністрами. І це навіть попри те, що Франції не є опцією президентської республіки, а є виявом напівпрезиденталізму. З іншого боку, інститут президента у Франції пройшов довгу історію та зазнав суттєвих змін у повноваженнях і функціях, зокрема від найбільшої уповноваженості президента в рамках президентської Другої республіки до найменшої та навіть церемоніальної уповноваженості президента в рамках парламентських Третьої та Четвертої республік, урешті-решт, до збалансованої уповноваженості президента в рамках напівпрезидентської П'ятої республіки.

Список використаної літератури

1. La Vème république: régime présidentiel ou parlementaire? *Cours De Droit*. URL: <http://www.cours-de-droit.net/la-ve-me-republique-regime-presidentiel-ou-parlementaire-a127025260> (дата звернення: 20.06.2020).
2. Федералист. Политические эссе А. Гамильтона, Дж. Мэдисона и Дж. Джея. Пер. с англ. / под общ. ред., с предисл. Н. Яковлева, коммент. О. Степановой. Москва : Издательская группа «Прогресс» – «Литера», 1994. 592 с.
3. Державний лад країн світу: довідник / В. Шаповал. Київ : Український центр правових студій, 1999. 318 с.
4. Конституція Соединённых Штатов Америки. *Constitutions Facts*. URL: https://www.constitutionfacts.com/content/constitution/files/USConstitution_Russian.pdf (дата звернення: 20.06.2020).
5. Louis-Napoléon Bonaparte: 1848–1851. *Elysee*: Bienvenue sur le site de l'Élysée. URL: <https://www.elysee.fr/louis-napoleon-bonaparte> (дата звернення: 20.06.2020).
6. Lentz T. Napoléon III: Que sais-je. PUF, 1995.
7. Constitution de 1875: III-me République. *Le Conseil constitutionnel*. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-constitutions-dans-l-histoire/constitution-de-1875-iii-republique> (дата звернення: 20.06.2020).
8. Constitution de 1946: IV-me République. *Le Conseil constitutionnel*. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-constitutions-dans-l-histoire/constitution-de-1946-ive-republique> (дата звернення: 20.06.2020).
9. Wieviorka O. Les Orphelins de la République: destinées des députés et des sénateurs français (1940–1945). Paris : Seuil, 2015. 472 p.
10. Duverger M. A New Political System Model: Semi-Presidential Government. *European Journal of Political Research*. 1980. Vol. 8. №. 2. P. 165–187.
11. Литвин В. До оцінювання класичних і посткласичних та формулювання оновленого і синтетичного визначення напівпрезиденталізму. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2016. № 3. С. 30–46.
12. Литвин В. Інституційно-процесуальні та політично-поведінкові атрибути і різновиди напівпрезидентської системи правління: порівняльний аналіз на прикладі країн Європи. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018. 815 с.
13. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія : дослідження структур, мотивів і результатів. Київ : АртЕк, 2001. 224 с.
14. Elgie R. *Political Institutions in Contemporary France*. Oxford University Press, 2003. 274 p.
15. Шаповал В., Москаленко О. Конституція Французької Республіки / передм. В. Шаповала. Київ, 2018. 56 с.

**FOUNDATION, EVOLUTION AND CURRENT STATE OF DEVELOPMENT
OF THE INSTITUTE OF PRESIDENT IN FRANCE****Vitaliy Diakiv***Ivan Franko National University of Lviv,
Faculty of Philosophy, Department of Political Science
Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine*

The article is devoted to examination the aspects of the establishment, evolution and spread of the institution of president in France. The author of the article explored the features of presidential republic and analyzed its differences from a semi-presidential one. To do this, the author used the researches of both foreign and Ukrainian researchers. The scientific work provides a comparative analysis of the institutional and procedural attributes of the institution of the President of France at different historical stages of its development, in particular on the basis of the relevant constitutions of this state. In particular, the author analyzed the constitutions of France from the time of the Second Republic (1848) to the current constitution of the Fifth Republic of 1958, with all the relevant amendments. The researcher examined the second chapter of the current constitution of the Fifth Republic of France especially deeply, as a result the conclusions in this regard were presented in the proposed scientific research. The article also considers the stages of development of the institution of president of France and examines its role in the functioning of the French state in the XXI century. Particular attention is paid to the political phenomenon and the institution of cohabitation, which at various times manifested itself in France. In general, the research identifies and analyzes the formal and informal features of the relationship between the president and the government / prime minister, as well as between the president and the Senate and the National Assembly of France (respectively the upper and lower chambers of the bicameral parliament). The focus is on the president's ability to dissolve parliament, as well as on historical examples, preconditions and consequences of this phenomenon. Thus, the article provides comprehensive information on the institutional and political features of the origin and development of the institution of president in France. For the research environment, the article is interesting mainly because of comparison the powers and roles of the president of France at different historical stages of development of this state. This allows to trace the evolution of the institution of president and compare its formal and informal political powers in different contexts.

Key words: institution of president, France, republic, centralization, decentralization, presidential, parliamentary and semi-presidential republics.